

УДК 94(438:477.8):316.485.22:37.091«1934/1939»

Ільчишин С. О.,аспірант, Науково-дослідний інститут
Українознавства МОН України (Україна, Київ),
ilseregijwenger@mail.ru, seregaknu1991@ukr.net**Антипольська діяльність
у навчальних закладах Східних воєводств
у II Речі Посполитій в 1934–1939 роках**

Розглядається питання боротьби української шкільної молоді за права україномовного викладання у школах та діяльність українських націоналістичних молодіжних організацій в справі збереження україномовної освіти після проведення «Шкільної акції» 1933 року. Метою нашого дослідження є висвітлення діяльності молодіжного звена ОУН в сфері шкільництва, аналіз основних факторів боротьби, акцій протидії колонізації освіти, що проводились у навчальних закладах тернопільського воєводства у період 1934–1937 років, акції за збереження україномовної освіти на теренах західноукраїнських земель у міжвоєнний період. У нашому дослідженні спробуємо виокремити доступний архівний документальний джерельний матеріал, що присвячений даній темі; розкрити методи та засоби опору колонізації українського шкільництва; показати особливості діяльності юнацьких осередків ОУН в галузі освіти. Новизна положень статті визначається тим, що до наукового обігу вводяться раніше невідомі архівні матеріали, а також вперше показано діяльність молодіжних організацій ОУН на теренах тернопільського воєводства після проведення «Шкільної акції» 1933 року.

Ключові слова: становище українського шкільництва, науковці, розвиток української шкільної освіти, виховання молоді, акції проти польських шкіл.

Становище освіти на теренах західноукраїнських земель в I–й третині XX століття є одним із важливих ідейних та національних питань, що потребують прискіпливої уваги в сьогоденні. Розглядаючи систему освіти, а саме початкову, середню та професійну освіти українців вищезгаданого періоду слід дослідити становище української освіти, бо саме національна україномовна освіта даного періоду носила в собі націотворчий характер та піднімала національний дух. Діяльність ОУН в галузі освіти, а особливо її молодіжного підрозділу – «Юнацтва» потребує детального дослідження.

Мета статті полягає в дослідженні та показі діяльності молодіжного звена ОУН в сфері шкільництва, аналізі основних факторів боротьби за збереження україномовної освіти на теренах західноукраїнських земель у міжвоєнний період. Відповідно до поставленої мети спробуємо вирішити наступні завдання: виокремити доступний архівний документальний джерельний матеріал, що присвячений даній темі; розкрити методи та засоби опору колонізації українського шкільництва; показати особливості діяльності юнацьких осередків ОУН в галузі освіти. Новизна положень статті визначається тим, що до наукового обігу вводяться раніше невідомі архівні матеріали, а також вперше показано діяльність молодіжних організацій ОУН на теренах тернопільського воєводства після проведення «Шкільної акції» 1933 року.

Джерелами нашого дослідження є неопубліковані архівні матеріали Державного архіву тернопільської області – далі, ДАТО. Це різного роду повідомлення про антипольські шкільні акції, інформація про політичні настрої населення, фінансово-господарські звіти шкіл, звіти про діяльність українського націоналістичного підпілля на теренах краю та його вплив на українську молодь.

Одним із перших, хто порушив проблему українського шкільництва був С. Левицький який у своїй праці

[1] аналізував становище українського шкільництва на теренах західноукраїнських земель, звертав уваги на складне становище української школи в II Речі Посполитій та важливість боротьби за україномовне шкільництво на теренах краю.

Особливої уваги питанню освіти у Польщі приділяли польські науковці. Дослідники соціалістичної Польщі своєрідно ставились до висвітлення становища освіти на теренах Польщі і замовчували справжній стан україномовного шкільництва. Загальновідомі польські дослідники М. Іваницький, [2] Р. Торжецький, [3] Р. Добровський [4] провели детальний аналіз розвитку та становленню системи освіти у міжвоєнній Польщі.

Польські дослідники постсоціалістичного часу звертаючись до архівних матеріалів, що знаходяться у західноукраїнських архівах, по-іншому ставились до розгляду проблематики освіти та шкільництва для етнічних груп (українців та білорусів) як складової єдиної загальної системи освіти II Речі Посполитої у міжвоєнний період. Даними питаннями займається М. Сирник який у своїй праці [5] описав становище українців у Польщі у міжвоєнний період та охарактеризував українське шкільництво застосовуючи численні архівні матеріали. Монографія [6] Кароля Грюндберга та Болеслава Шпренгеля присвячена україно-польським стосункам починаючи з X по XX століття теж висвітлюють україно-польські відносини.

Проблематика діяльності молодіжних організацій ОУН, вишколі юнацтва та підборі національно свідомих кадрів є однією із бажаних тем до якої звертаються дослідники незалежної України. Цьому сприяє широка багата документальна архівна спадщина, джерела якої висвітлюють дану тематику дослідження. Спектр дослідження даної тематики надзвичайно широкий. Зокрема про становище українців у міжвоєнній Польщі, культурно-освітні процеси в краї та українську освіту у своїй статті досліджує Юрій Макар [7].

Проблемами молодіжного руху на західноукраїнських землях займались І. Шумський [8] який у своїй дисертації проаналізував діяльність молодіжних організацій та їх вплив на розвиток освіти в краї, монографія І. І. Андрухів [9] здебільшого досліджує участь молодіжних організацій в духовному житті краю, опіку на освітою. Військово-патріотична діяльність УВО та ОУН серед української молоді, та заходи даних організацій у сфері української освіти досліджує у своїй дисертації В. С. Виздрик [10] та описує освітній процес в УВО та ОУН та систему вишколу молоді.

Молодіжні організації та їхній вплив на розвиток української освіти побіжно висвітлюються у працях В. А. Головенько [11], В. Окаринського [12], Р. С. Пальчевського [13], Р. Щура [14], що свідчить про широкий інтерес до досліджуваної проблематики.

Велика кількість праць українських дослідників присвячена українській школі та шкільництву у міжвоєнний період, аналізують діяльність освітніх товариств, україномовних навчальних закладів та всю систему шкільництва на теренах західноукраїнських земель. Монографія Г. Білевича та Б. Савчука [15] присвячена діяльності освітнього товариства «Рідна Школа»(1881–1939), яке було тісно пов'язане з молодіжними націоналістичними організаціями.

Проблематику регіональної освіти у своїх працях розглядають І. М. Курляк [16], М. Гнатюк [17] та шлях відстоювання освітніх прав українців у Польщі.

Велику увагу дослідженню історії та розвитку української освіти у міжвоєнний період приділив Б. М. Ступарик [18; 19; 20], який досліджує освітні процеси на теренах Івано–Франківщини та аналізує виховну діяльність українських національно–культурних та освітніх товариств, освітніх закладів та аналізує здобутки тогочасної освіти, молодіжних та націоналістичних організацій у сфері шкільництва та національного, патріотичного виховання молоді. Однак подібної роботи, яка б роботи, яка охарактеризувала регіональні особливості боротьби за українське шкільництво на Тернопільщині у 1934–1937 роках поки що немає.

Слід відзначити, що після закінчення «Шкільної акції» боротьба юнацтва ОУН за українську школу на завершальній стадії, так документи Державного архіву Тернопільської області, а саме документи на кшталт розповсюдження часопису «Сурма» в Новім Селі [21, арк. 19–22], акція з роздачі листівок в школі в Копичинцях 17.08.1934 [21, арк. 27, 41], акції товариства «Просвіта» та його місцевого осередку в с. Куторжани Тернопільського повіту 4.06.1934 р. [21, арк. 13]; акція проти польської школи в с. Брибихівці Бучацького повіту, акція Володимира Білінського 11.08.1934 р. [21, арк. 15] в Нагоржанах Бучацького повіту; акція Теодора Поповича в с. Гумниста Тербовлянського повіту – всі ці акції завдавали шкоди польським школам так як керівники цих акцій стояли на проти польських позиціях.

Але це не заважало польській владі чинити запеклий опір та карати причетних за розповсюдження листівок ОУН антипольського характеру у школах. Зокрема один із таких був Цимбаліста Тарас який за вироком суду був затриманий та за вироком суду був позбавлений волі на 5 років [21, арк. 25]. Проводиться збір коштів на літературу ОУН в Бережанах (№5) [21, арк. 5], Бучачі (№13) [21, арк. 13], Заліщиках (№23) [21, арк. 23], Збаражі (№24) [21, арк. 24], Зборові (№29) [21, арк. 29], Золочеві (№30) [21, арк. 30], Копичинцях (№40) [21, арк. 40] на весну 1934. Проводиться збір коштів на літературу ОУН в Підгайцях (№54) [21, арк. 54], в с. Петликивці Старих Бучацького повіту [21, арк. 61] в с. Романівці Тербовлянського повіту (№113) [21, арк. 113], пошкодження будівлі школи в с. Заславів Тербовлянського повіту здійснена 12.09.1934 року [21, арк. 135], с. Налуги Тербовлянського повіту [21, арк. 159] у с. Вигнанцях Долишніх Чортківського повіту [21, арк. 165–167].

Проводилися акції проти польських шкіл в с. Пишковичах Бучацького повіту [22, арк. 74] листівки в Язержанах Борщівського повіту [22, арк. 77] було здійснено акт знищення будинку школи в с. Нагоржани Бучацького повіту [22, арк. 80]. Широком стало розповсюдження анти шкільних листівок та листівок та брошур ОУН в: Чорткові [22, арк. 90], Гримайлові Скалатського повіту [22, арк. 176], с. Дубські Бережанського повіту [22, арк. 177].

Більшість таких організацій утворювались в системі учнівського освітнього товариства «Рідна Школа» при міністерстві освіти Польщі. Дане товариство охоплювало широку мережу українських шкіл та гімназій [21, арк. 78].

Знаючи про можливе переслідування з боку властей провід ОУН маскував свою нову «кузню кадрів» під виглядом українських товариств, зокрема одним із таких було антиалкогольне товариство «Відродження» [23, арк. 3] створено молодіжні організації націоналістичного характеру як організація «Студентська громада» в Бережанах [22, арк. 81].

Організації «Студентський гурток» (молодіжний відділ повітової езекутиви ОУН) [22, арк. 103], товариства «Луг» [21, арк. 146], молодіжна організація «Дорост» [24, арк. 33] та інші організації що перш початково формувалися на шкільній базі. Крім організації гуртків на шкільній основі ОУН займалося вишколами школярів та молоді зокрема військовими навчаннями школярів, прикладом для яких може служити організація проводом ОУН військових навчань школярів у полях таких як у полі поблизу с. Кут–Товсте Скалатського повіту що проводилось влітку – восени 1934 року [25, арк. 32].

Найважливішим внеском ОУН у підготовці нових кадрів було поширення націоналістичної літератури що сприяло розширенню національної свідомості та патріотичності серед у жителів терену, особливо поживалювалася робота агітаторів у зв'язку з канікулами у школі, Різдвяними та великодніми святами що відображалось на дисципліні учнів та їх роботі після продовження навчання. Саме ці наслідки характеризували успіх роботи пропагандистів ОУН в даному сегменті агітаційної роботи.

Це гарантувало успіх роботи не тільки з молоддю а й з їхніми батьками. Така можливість продуктивної пропаганди ОУН серед школярів та молоді та активна зацікавленість молоді в ідеях ОУН (швидко сприймалися гасла – «За рідну школу, землю, державу, без поляків та інших катів народу!») була наслідком агресивної політики міністерства освіти Польщі, а особливо з виходом у світ та впровадженням в дію нового циркуляру під №306 від 26.05.1933 «У справі виступів української молоді проти політики польського уряду в галузі освіти» [21, арк. 306]. Виступи молоді проти політики польського уряду в галузі освіти були непоодинокими, а саме акції псувати портрети Пілсудського чи гербів Речі Посполитої [22, арк. 41], крадіжки самого портрета в с. Лізонівці Скалатського повіту [22, арк. 138].

Організація студентського товариства на кшталт тернопільської «Молодої Громади» [21, арк. 61] що діяла з 14.03.1933 по 28.07.1939 на теренах краю сприяла створенню організацій по вишколу «націоналістичного духу» в юнацтва, на яких в більшості впливають оунівські організатори та агітатори з їх націоналістично спрямованою літературою – журнал для молоді «На чатах» [21, арк. 73], брошури «Відродження» [21, арк. 44], «Студентський шлях» [21, арк. 32], журнали «Гомін» [21, арк. 92] та «Україна» [22, арк. 43].

Великий вплив на молодь мають давніші молодіжні військово–спортивні товариства «Січ», «Пласт», «Сокіл» основним завданням яких є виховання молоді в націоналістичному русі.

В свою чергу вони використовують у своїй пропаганді заклик до боротьби проти Польської держави, про що свідчать численні листівки «Українська молодь» [22, арк. 102], «Юні друзі» [21, арк. 115], «Молоді друзі» [21, арк. 72], «Український юначе» [22, арк. 16], видання

часописів «Юнак» [22, арк. 8], «Юнацька думка» [21, арк. 127], «Юнацтво» [22, арк. 76], «Шлях молоді» [21, арк. 89].

Особливого впливу на виховання національно свідомої молоді мала організація «Секція Українського студентства» заснована 11.03.1934 року в Львові і мала свої представництва у Тернополі [21, арк. 32], Чорткові [22, арк. 13], Бережанах [22, арк. 22], Бучачу [21, арк. 54], Богородчанах [21, арк. 121], Золочеві [22, арк. 69], Бродах [21, арк. 143], Станіславові [22, арк. 54], Долині [21, арк. 67], Стрию [22, арк. 35], інших містах західноукраїнського регіону. Ця організація проводила лекції та семінари з тактики, історії України, обчислювання та основ математичних знань, тактичні та військово-вишкільні заняття.

Нааявна інформація дає поштовх для продовження дослідження даної теми, роз'яснення впливу молодіжних організацій на розвиток української шкільної освіти на західноукраїнських землях та теренах тернопільщини зокрема.

Отже, українські націоналістичні організації продовжували роботу з шкільною молоддю, вихованцями дитячих будинків та слухачів курсів неписьменних в національному дусі патріотичного виховання та прищеплення любові до рідної землі, мови та культури. Вишкіл молоді ОУН в сегменті шкільництва набув широкого змісту та здебільшого досягав своєї цілі – українська молодь чинила спротив процесам колонізації освіти, підтримувала та розвивала українську культуру, шанувала і зберігала українські національні традиції. Українські молодіжні культурно-просвітницькі товариства за період 1934–1939 року охопили потужною сіткою західноукраїнський терен і становили вагомий силу в боротьбі за права українців у II Речі Посполитій.

Список використаних джерел

1. Левицький С. В боротьбі за права рідної мови / Кость Левицький // Життя і право. – 1932. – 4.2. – С.37–38.
2. Iwanicki M. Oswiata i szkolnictwo ukraińskie w Polsce w latach 1918–1939. – Siedlce, 1975.
3. Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929 / Ryszard Torzecki. – Krakow: Wydawnictwo Literackie, 1989. – 468 s.
4. Dobrowski R. Działalność społeczno-gospodarcza i kulturalna mniejszości narodowych w II Rzeczypospolitej (1918–1939) / Roman Dabrowski. – Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 1990. – 287 s.
5. Szymyk M. Ukraińcy w Polsce 1918–1939. Oswiata i szkolnictwo / Marek Szymyk. – Wrocław: Krynica-Desigu Studio, 1996. – 186 s.
6. Trudne sąsiedztwo. Stosunki polsko-ukraińskie w X–XX wieku / Karol Grünberg, Bolesław Sprengel. – Warszawa: Ksiazka i Wiedza, 2005. – 832 s.
7. Макар Ю. Становище українців у міжвоєнній Польщі // Четвертий Міжнародний конгрес українців: доповіді та повідомлення. Історія, частина II XX ст., 1999. – С.481.
8. Молодіжний рух у Західній Україні (1920–1939) Шумський Іван Іванович Автoref. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / І. І. Шумський; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2001. – 20 с. – укр.
9. Андрухів І. І. Українські молодіжні товариства в духовному відродженні краю (кінець XIX – 1939). – Івано-Франківськ, 1991. – 88 с.
10. Виздрік В. С. Військово-патріотична діяльність УВО–ОУН серед української молоді Галичини (1920–1939 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: спец. 20.02.22 «Військова історія» / В. С. Виздрік. – Львів, 2004. – 18 с.
11. Головенько В. А. Український молодіжний рух у XX столітті (історико-політологічний аналіз основних періодів). – К.: А.Л.Д., 1997. – 160 с.
12. Окаринський В. Український молодіжний рух першої половини XX ст. в особах та процес формування національної еліти: організатори і вихованці / В. Окаринський // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2005. – Вип.2. – С.144–148. – (Серія: Історія).
13. Пальчевський Р. С. Український молодіжний рух на західноукраїнських землях (20–30-ті роки XX ст.): дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Р. С. Пальчевський. – Чернівці, 2000. – 173 с.
14. Щур Р. Молодіжні організації та їх діяльність / Р. Щур // Сколівщина. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 1996. – С.123–135.
15. Білевич Г., Савчук Б. «Рідна Школа» (1881–1939). – Івано-Франківськ: видавництво «Лілея Н.В.», 1999.
16. Курляк І. Класична освіта на західноукраїнських землях (XIX – I половина XX ст.). – Тернопіль, 2000.
17. Гнатюк М. «Рідномовне жіноче шкільництво в Коломиї» (1919–1939) «Вік». – Коломия, 2014.
18. Ступарик Б. «Школі – національне виховання молоді» (вибрані статті). – Івано-Франківськ: Плаї, 2005.
19. «Івано-Франківська державна гімназія» / за редакцією Б. Ступарика. – Івано-Франківськ, 2000.
20. Ступарик Б. М. «Шкільництво Галичини (1772–1939)». – Івано-Франківськ, 1994.
21. ДАТО. – Ф.231. – Оп.1с. – Спр.2167.
22. Там само. – Спр.2168.
23. Там само. – Ф.316. – Оп.1. – Спр.1177.
24. Там само. – Ф.3ср. – Оп.2. – Спр.1380.
25. Там само. – Ф1. – Оп.1. – Спр.1821.

References

1. Levyc'kyj S. V borot'bi za prava ridnoi' movy / Kost' Levyc'kyj // Zhyttja i pravo. – 1932. – 4.2. – С.37–38.
2. Iwanicki M. Oswiata i szkolnictwo ukraińskie w Polsce w latach 1918–1939. – Siedlce, 1975.
3. Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929 / Ryszard Torzecki. – Krakow: Wydawnictwo Literackie, 1989. – 468 s.
4. Dobrowski R. Działalność społeczno-gospodarcza i kulturalna mniejszości narodowych w II Rzeczypospolitej (1918–1939) / Roman Dabrowski. – Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 1990. – 287 s.
5. Szymyk M. Ukraińcy w Polsce 1918–1939. Oswiata i szkolnictwo / Marek Szymyk. – Wrocław: Krynica-Desigu Studio, 1996. – 186 s.
6. Trudne sąsiedztwo. Stosunki polsko-ukraińskie w X–XX wieku / Karol Grünberg, Bolesław Sprengel. – Warszawa: Ksiazka i Wiedza, 2005. – 832 s.
7. Макар Ю. Становище українців у міжвоєнній Польщі // Четвертий Міжнародний конгрес українців: доповіді та повідомлення. Історія, частина II XX ст., 1999. – С.481.
8. Molodizhnyj ruh u Zahidnij Ukraini (1920–1939) Shums'kyj Ivan Ivanovych Avtoref. dys... канд. іст. наук: 07.00.01 / І. І. Шумський; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2001. – 20 с. – укр.
9. Андрухів І. І. Українські молодіжні товариства в духовному відродженні краю (кінець XIX – 1939). – Івано-Франківськ, 1991. – 88 с.
10. Vyzdryk V. S. Vijs'kovo-patriotyczna dijaj'nist' UVO–OUN sered ukrai'ns'koi' molodi Galychyny (1920–1939 rr.): avtoref. dys. ... канд. іст. наук: спец. 20.02.22 «Vijs'kova istorija» / V. S. Vyzdryk. – L'viv, 2004. – 18 s.
11. Goloven'ko V. A. Ukrai'ns'kyj molodizhnyj ruh u XX stolitti (istoryko-politologichnyj analiz osnovnyh periodiv). – K.: A.L.D., 1997. – 160 s.
12. Okaryns'kyj V. Ukrai'ns'kyj molodizhnyj ruh pershoi' polovyny XX st. v osobah ta proces formuvannja nacional'noi' elity: organizatory i vyhovanci / V. Okaryns'kyj // Naukovi zapysky Ternopil's'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu im. V. Gnatjuka. – Ternopil', 2005. – Vyp.2. – С.144–148. – (Serija: Istorija).
13. Pal'chevs'kyj R. S. Ukrai'ns'kyj molodizhnyj ruh na zahidnoukrai'ns'kyh zemljah (20–30-ti roky XX st.): dys. kand. іст. наук: 07.00.01 / R. S. Pal'chevs'kyj. – Chernivci, 2000. – 173 s.
14. Shhur R. Molodizhni organizacii' ta i' dijaj'nist' / R. Shhur // Skolivshhyna. – L'viv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrai'ny, 1996. – S.123–135.
15. Bilevych G., Savchuk B. «Ridna Shkola» (1881–1939). – Ivano-Frankivs'k: vydavnytvo «Lileja N.V.», 1999.

16. Kurljak I. *Klasychna osvita na zahidnoukraïns'kyh zemljah* (XIX – 1 polovyna XX st.). – Ternopil', 2000.
17. Gnatjuk M. «Ridnomovne zhinoche shkil'nyctvo v Kolomyi'» (1919–1939) «Viko». – Kolomyja, 2014.
18. Stuparyk B. «Shkoli – nacional'ne vyhovannja molodi» (vybrani statii). – Ivano–Frankivs'ka: Plaj, 2005.
19. «Ivano–Frankivs'ka derzhavna gimnazija» / za redakcijeju B. Stuparyka. – Ivano–Frankivs'k, 2000.
20. Stuparyk B. M. «Shkil'nyctvo Galychchyny (1772–1939)». – Ivano–Frankivs'k, 1994.
21. DATO. – F.231. – Op.1s. – Spr.2167.
22. Tam samo. – Spr.2168.
23. Tam samo. – F.316. – Op.1. – Spr.1177.
24. Tam samo. – F.3sr. – Op.2. – Spr.1380.
25. Tam samo. – F1. – Op.1. – Spr.1821.

Ilchishin S. O., aspirant Scientific and research institute of Ukrainian studies (Ukraine, Kyiv), ilsergijwenger@mail.ru, seregaknu1991@ukr.net

Anti-Polish activity in the educational institutions of the Eastern voivodeships in the 2nd Commonwealth in 1934–1939

The article discusses the struggle of Ukrainian school youth for the rights of Ukrainian–language teaching in schools and the activities of Ukrainian nationalist youth organizations in the preservation of Ukrainian–language education after the «School Action» of 1933. The purpose of our research is to highlight the activities of the youth unit of the OUN in the field of school education, the analysis of the main factors of the struggle against the polonization of education conducted in the educational institutions of the Ternopil province in the period 1934–1937, actions for preserving the Ukrainian–language education in the territory of Western Ukrainian lands in the interwar period.

In our study, we try to identify available archival documentary source material on this topic; To reveal methods and means of resistance to polonization of Ukrainian schools; To show the features of the activity of youth organizations of the OUN in the field of education. The novelty of the provisions of the article is determined by the fact that earlier unknown archival materials are introduced into the scientific circulation, and also the activity of youth organizations of the OUN in the territory of the Ternopil Province after the «School Action» of 1933 is shown for the first time.

Keywords: *The situation of Ukrainian schools, scientists, the development of Ukrainian school education, youth education, actions against Polish schools.*

УДК 94(44)+81

Казакевич О. М.,

кандидат історичних наук, доцент, докторант кафедри історії та етнополітики, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), o.kazakevich@gmail.com

Від загрози єдності до визнання цінності: політика Франції щодо мов корінних народів після 1789 року

З 1789 р. революційний уряд використовував французьку мову як засіб підтримки процесів націотворення, хоча його зусилля досягли лише обмеженого успіху. Незважаючи на вжиття низки заходів з метою витіснення нефранцузьких мов та діалектів зі шкільного навчання, станом на 1864 р. лише близько половини населення країни володіло французькою. Саме тому однією з головних цілей освітньої реформи 1881 р. було перетворення французької на єдину мову навчання у країні. Лише після Другої світової війни вивчення мов меншин було повернене до шкільної програми, однак саме після зняття усіх обмежень ці мови втратили переважну більшість своїх носіїв. Автор пояснює успіх культурної асиміляції етномовних меншин Франції у XIX–XX ст. насамперед престижем володіння французькою мовою, яка міцно асоціювалася з високорозвиненою культурою, соціальним прогресом та демократичними цінностями.

Ключові слова: *Франція, етномовна політика, націотворення, бретонська мова, окситанська мова, культурна асиміляція.*

Упродовж останніх десятиліть в Україні не вщухають суперечки щодо форм та методів здійснення державної

мовної політики. З огляду на це особливої актуальності набуває вивчення етапів формування політики підтримки національних мов, яка проводилася європейськими державами, зокрема, Францією. Після революційних подій 1789–1799 рр. політика цієї країни щодо мов корінних народів та міноритарних етнолінгвістичних груп у XIX ст. значною мірою нагадувала політику Російської імперії щодо українського та інших народів, які опинилися в її складі. Однак результати політики постреволуційної Франції та Росії виявилися діаметрально протилежними. Як зазначає Р. Вульпіус, французи спромоглися зробити так, що бретонська й провансальська не піднялися до рівня мов, конкуруючих із французькою, але росіянам «так і не вдалося запобігти розвитку української літературної мови, яка конкурувала з російською» [2, с. 192–193]. Російський дослідник О. Міллер також вважає, що політику Петербурга в Україні та Білорусі доцільно порівнювати з політикою Парижа в континентальній Франції та політикою Лондона на Британських островах [8, с. 40]. На його переконання, причина фактичного провалу проекту «великої російської нації» полягала у «недостатньо потужному «позитивному» асиміляційному тиску» в умовах соціально–політичних процесів, які розгорнулися в імперії у XIX ст. [8, с. 236].

Мовній політиці Франції на сьогоднішній день присвячено цілу низку наукових досліджень [1; 7; 12; 15; 17; 18], однак метою цієї статті є з'ясування питання, чому французькій мові, на відміну від російської, все ж таки вдалося фактично маргіналізувати мови корінних етносів держави й утвердитися в ролі основного комунікаційного засобу на тій території, яку Франція охоплювала на момент колапсу абсолютної монархії у 1789 р.

На перший погляд, феномен мовної політики Франції полягає у тому, що ця країна упродовж усієї своєї нової та новітньої історії проводить безпрецедентний для Західної Європи за своєю жорсткістю курс, спрямований на підтримку національної мови та розширення сфери її вжитку. В сучасній Франції цей курс послідовно реалізується вищими органами влади у правовому полі. Так, державний статус французької мови закріплює друга стаття Конституції П'ятої республіки, ухваленої 4 жовтня 1958 р. Прикметно, що зазначене положення з'явилося в документі у 1992 р. [7, с. 78], тобто одночасно з підписанням Францією Маастрихтської угоди про створення ЄС. Проте й раніше провідний статус французької мови було закріплено у нормативно–правових актах.

У 1975 р. було прийнято Закон щодо застосування французької мови, поданий П'єром Ба та Марком Лорьолем, який забороняв використання іноземних слів та висловів за наявності відповідних французьких термінів. Ця заборона поширювалася на діяльність засобів масової інформації, відносини у сфері працевлаштування, укладання контрактів з державними установами тощо. У 1994 р. на зміну закону Ба–Лорьоля було ухвалено закон Тубона, що отримав свою назву від імені його ініціатора – Жака Тубона, тодішнього міністра культури Франції. Згідно статті 1 зазначеного закону, «французька мова є фундаментальним елементом індивідуальності та спадщини Франції. Вона є мовою освіти, праці, торгівлі та державних служб [la langue française est un élément fondamental de la personnalité et du